

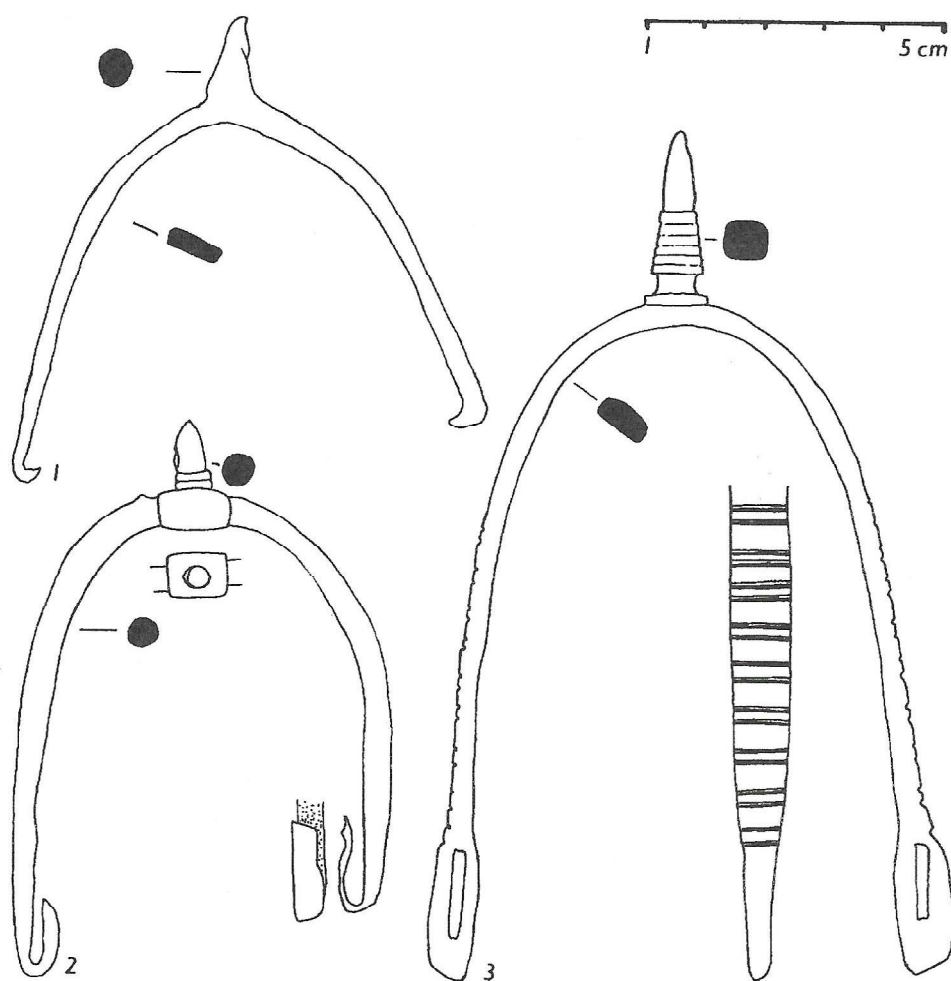
NOVÉ NÁLEZY OSTRŔOH ZO SMOLENÍC – MOLPÍRA

Vladimír Turčan

Smolenický Molpír, ležiaci na severnej hranici rozšírenia neskoroavarských liatych bronzov s nálezmi avarskej industrie (Turčan 1994, 75–84), ale i ostrohy s háčikmi (Dušek 1984, 159–162) a ďalšej s očkami (Bialeková 1977, 123–124; Ruttkay 1976, 348), mal vo včasnom stredoveku osobitný význam, ktorý bol zrejme vyjadrením zložitosti spoločenských procesov slovanského etnika v danej dobe a priestore. Toto postavenie lokality bolo potvrdené aj identifikovaním ďalších troch ostrôh v rámci spracovávanej kolekcie predmetov zo Smoleníc – Molpíra. Podobne ako v predchádzajúcich prípadoch nie sú známe presné nálezové okolnosti. Všetky dosiaľ známe artefakty z lokality, datovateľné do včasného stredoveku, boli objavené náhodne v horných humusovitých vrstvách, resp. v druhotných polohách. Nie je preto možné určiť, či pochádzajú zo sídliskových objektov, alebo zo zničených hrobov. V každom prípade predstavujú heterogénny celok, patriaci však do jedného obdobia.

1. Ostroha železná, jednodielna, s krátkym zašpicatým bodcom kruhového prierezu. Ramená vyrobené z tyčinky obdĺžnikového prierezu, parabolicky roztvorené, ukončené krátkymi háčikmi zahnutými dovnútra. Rozmery: celková dĺžka 7,6 cm, rozpon ramien 8 cm, dĺžka bodca 1,6 cm, priemer bodca pri koreni 0,7 cm, prierez ramien 0,4x0,95 cm. Dĺžka háčika 0,62 cm (obr. I:1).
2. Ostroha železná, dvojdielna, so zašpicatým bodcom kruhového prierezu, zdobeným dvoma obvodovými prstencami pri koreni, vsadeným do tela kruhovým otvorom. Ramená druhotne deformované (pôvodne pravdepodobne parabolicky roztvorené), zhotovené z tyčinky kruhového prierezu, ukončené dovnútra zahnutými háčikmi vytvorenými roztepaním železa do pásika. Rozmery: celková dĺžka 9 cm, rozpon ramien po deformovaní 5,6 cm, dĺžka bodca 1,2 cm, priemer bodca pri koreni 0,8 cm, priemer ramien 0,6 cm, dĺžka háčikov 1,7 a 1,4 cm (obr. I:2).
3. Ostroha železná so zašpicatým bodcom, deleným profiláciou na dve polovice. Časť pri koreni v tvare pyramídky zdobená ryhovaním. Ramená vyrobené z tyčinky obdĺžnikového prierezu, zdobené na vonkajších stranách ryhovaním, mierne parabolicky roztvorené, ukončené očkami. Rozmery: celková dĺžka 14,5 cm, rozpon ramien 7,7 cm, dĺžka bodca 3,1 cm, priemer bodca pri koreni 1 cm, prierez ramien 0,9x0,4 cm. Svetlosť očiek 1,5x0,3 cm (obr. I:3)

Ako bolo vyššie spomenuté, zo Smoleníc–Molpíra je už známa jednodielna ostroha ukončená dovnútra zahnutými háčikmi, pochádzajúca tiež z vrstvy (Dušek 1984, 159–162). Oproti tu publikovanému novému nálezmu totožnej konštrukcie má však podstatne dlhší trň a vonkajšiu stranu ramien zdobenú rytým vetvičkovým ornamentom. Podľa triedenia D. Bialekovej možno oba artefakty priradiť k typu I B (Bialeková 1977, 120–121).

Obr. I.: 1–3 Smolenice – Molpír. Železné ostrohy.

Sem autorka zaradila aj tri známe exempláre z Pobedima, pochádzajúce z celkov s chronologicky menej citlivým materiálom (Vendtová 1965, 538–544; tá istá 1969, 204). Ich datovanie na koniec 8., resp. prelom 8./9. stor. sa preto do veľkej miery opiera o typologické kritériá. Morfológicky najbližšiu analógiu predmetnej smolenickej ostrohe uvádza z predveľkomoravského horizontu Mikulčíc J. Poulík (1957, 268–269, obr. 50:1), pričom jej tvar považuje za starobyľý s datovaním ku koncu 7. až zač. 8. storočia. Podľa chronológie J. Žaka, ktorý sa detailne zaoberal chronológiou, typológiou a priestorovým rozšírením ostrôh s dovnútra zahnutými háčikmi (1959), pričom táto téma bola neskôr spracovaná detailnejšie (Žak–Mačkowiak–Kotkowska 1988), možno oba smolenické nálezy, kované z jedného kusu priradiť k typu III C (Žak–Mačkowiak–Kotkowska 1988, 22–24) a rámcovo datovať medzi roky 700 – 800.

Dvojdielna konštrukcia druhej z predmetných ostrôh (obr. I:2), nemá zatiaľ v materiáli zo slovenského územia obdobu z hľadiska technológie, a vlastne ani tvaru. Najbliž-

šiu analógiu možno opäť nájsť v predveľkomoravskom horizonte Mikulčíc. J. Poulík ju považuje za vyspelejší druh v rámci početnej kolekcie mikulčických ostrôh s háčikmi a jej používanie datuje do priebehu 8. storočia (Poulík 1957, 269, obr. 50:3). Podľa poľského triedenia môže pochádzať z konca 8., resp. zač. 9. storočia (Žak–Mačkowiak–Kotkowska 1988, 41). Chýbajúci bodec však v tomto prípade neumožňuje upresniť datovanie pomocou tohto dôležitého prvku. Dvojdielna ostroha zmieneného typu z relatívne nie príliš vzdialeného Stinkenbrunnu (Burgenland) síce tvarom bodca i zosilneným miestom v bode otvoru ramien pripomína smolenický artefakt, datovanie do poč. 8. stor. (Žak–Mačkowiak–Kotkowska 1988, 296–297. Tab. XIV:2) však i v tomto prípade vyplýva z typologických kritérií. Naopak, podľa sprievodného materiálu už do začiatku druhej polovice 7. storočia zaraďuje J. Žak hrobový nález z Haldeneggu, tvarovo blízky dvojdielnej smolenickej ostrohe. (Žak 1959, 69, Tab. VIII:1,2).

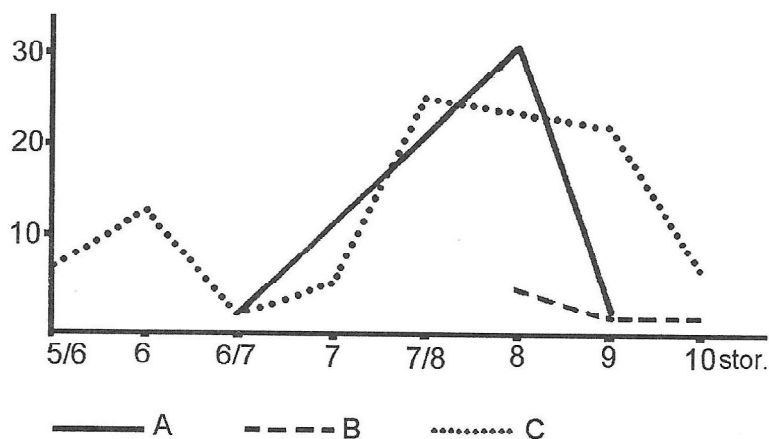
Datovanie ostrôh s dovnútra zahnutými háčikmi relativizuje skutočnosť, že sprievodný materiál máva takmer pravidelne slabšiu výpovednú hodnotu (Pobedim), alebo absentujú presné nálezové okolnosti (väčšina artefaktov pochádza z vrstiev). Navyše sa ostrohy s háčkami na slovenskom území vyskytujú len zriedkavo. Okrem spomenutých lokalít je uvedený druh artefaktu uvádzaný z Nitry, poloha pod Zoborom, podľa údajov autorov pravdepodobne z rozrušeného pohrebiska (Točík–Budinský–Krička 1987, 85, obr. 10: 1a, b), ďalej z Podbranča, ležiaceho na druhej strane Malých Karpát (Říha – Hanuliak 1989, 307) a dva exempláre poznáme zo severného Slovenska. Okrem dosiaľ nepublikovaného náhodného nález z Oravy (typ I B Bialekovej, resp. III Žaka, uložený v zbierkach AM SNM) treba spomenúť aj nález zo sídliskového objektu hradiska v Spišských Tomášovciach, avšak so zničenými koncami ramien (Béřeš–Štukovská 1980, 44, Obr. 16:4) s predpokladom ich pôvodného zahnutia dovnútra (Žak–Mačkowiak–Kotkowska 1988, 10, pozn. 16) i excentricky položeného Brekova, kde podľa predbežnej informácie nález sprevádzal nôž s volútovitým ukončením (Vizdal 1978, s. 40). V rámci kryštalizačného jadra Veľkej Moravy dosiaľ jestvuje vlastne jediná háčiková ostroha z hrobu, nájdená na pohrebisku v Mutěnicích (Kavánová 1982, 512, obr. 6), ak pravda nepočítame tri devínskonovoveské artefakty zaraďované medzi tento typ, u ktorých sa však nedochovalo ukončenie (Eisner 1952, 304) a ich klasifikácia je tak, ako u iných podobných prípadov problematická. Možno preto vysloviť otázku, či prax nosenia ostrohy určitou vrstvou slovanskej spoločnosti našla primeraný odraz aj v pohrebnom rituáli.

Ostrohu s očkami (obr. I:3), teda už druhú zo smolenického Molpíra, možno na základe nálezových situácií na viacerých lokalitách zaradiť zhruba do toho istého horizontu ako typy ukončené háčikmi (Klanica 1968, 128; Kavánová 1976, 17), pričom na veľkomoravských pohrebiskách už chýbajú (Dostál 1966, 74–77). Z chronologického hľadiska sa dá oprieť o objav ostrohy s očkami na hradisku v Pobedime, kde sa našla v sídliskovej vrstve, ležiacej pod deštrukciou valu (Bialeková 1972, 124). Mikulčický exemplár (Poulík 1957, 270, obr. 50:6) má podobne ako väčšina ostatných analógií jednoduchšie tvarovaný bodec a chýba i výzdoba ramien. To isté platí aj o vyššie spomínanom staršom náhodnom náleze z Molpíra (Bialeková 1977, 123–124; Ruttkay 1976, 348). V Čechách až na sídliskový nález z libického predhradia ostrohy ukončené očkami dosiaľ zastúpené nie sú (Profantová 1994, 71).

Štruktúra dosiaľ známych včasnostredovekých nálezov zo Smoleníc pozostávajúca z troch háčikových ostrôh, ako aj ďalších dvoch exemplárov s očkami patriacich do toho istého horizontu (Bialeková 1977, s. 123–124; Kavánová 1976, s. 16–17) spolu s typickými neskoroavarskými liatymi kovami (Turčan 1994, 75–84) zodpovedá materiálnej kultúre predveľkomoravského horizontu Mikulčíc, Brna–Lišne a Olomouca (Klanica 1968, 128; ten istý 1986, 97–99; Staňa 1972, 111; Bláha 1988, 155–170). V tejto skutočnosti možno vidieť odraz kryštalizácie slovanskej spoločnosti a formovania sa knie-

žacej vrstvy v opevnených centrách. Na druhej strane nie je bez zaujímavosti zistenie J. Žaka, že v alamanských hrobach ostrohy s háčikmi nesprievádzali najvyššie postavené osoby, ale usudzujúc podľa sprievodného inventára skôr príslušníkov stredného stavu (Žak 1959, 115 atď.)

Napriek pokusom hľadať pôvod ostrôh s dovnútra zahnutými háčikmi na východe (Poulik 1975, 42–43) poukazuje množstvo dosiaľ známych nálezov z územia Poľska a Nemecka (Žak–Mačkowiak–Kotkowska 1988, 123 atď.), že do slovanského predveľkomoravského prostredia sa dostávajú práve z tohto priestoru. Písomná zmienka z roku 805 v *Capitulare Missorum*, v ktorej sa zakazuje dovoz zbraní do „krajín Slovanov a Avarov“ (MMFH 1971, 23–24), naznačuje, že v ponuke kupcov mohli byť ako súčasť vojenskej výstroje aj ostrohy. Nálezy prefabrikátov – železných tyčínok s trojuholníkovým alebo polkruhovým prierezom z Pobodima (Bialeková 1977, 145) možno na druhej strane považovať za dôkaz, že určitá časť týchto artefaktov sa vyrábala priamo v domácich kováckych dielňach. Bez chemických analýz kovovej suroviny nie je však možné určiť vzájomný podiel artefaktov miestnej a cudzej proveniencie.

Obr. II.: Výskyt ostrôh s háčikmi v jednotlivých oblastiach (A: Morava a Slovensko, B: Čechy, C: Poľsko a Nemecko).

Na území neskoršieho jadra veľkomoravského štátneho útvaru sa ostrohy s háčikmi začínajú objavovať koncom 6. a začiatkom 7. storočia, teda približne o storočie neskôr než v nemecko-poľskej oblasti (Žak–Mačkowiak–Kotkowska 1988, 119). Najväčší počet nálezov je datovateľný do 8. stor., keď známe exempláre počtom dokonca prevyšujú artefakty z ostatných oblastí (Nemecko, Poľsko, Čechy). V 9. storočí ich zastúpenie na južnej Morave a Slovensku prudko klesá – z 30 na dva kusy (obr. II). Ostrohy ukončené háčikmi a očkami sú nahradené masívnejšími a luxusnejšími typmi ostrôh platničkových (Kavánová 1976, s. 18 a n.), aké mal jeden z pochovaných aj na veľkomoravskom pohrebisku v Smoleniciach, poloha Záhumenice (Dušek 1979, 371, obr. 5).

Na základe dosiaľ známej kolekcie včasnostredovekej hmotnej kultúry možno Smolenice – Molpír zaradiť k dôležitým opevneným centrách s dokladmi pobytu príslušníkov slovanskej mocenskej elity. O skutočnom hospodárskom a politickom význame hradiska nemožno pochybovať, otázka jeho vzťahu k Pobodimu či Mikulčiciam však ostane vzhľadom na terénnu situáciu lokality poznateľná zrejme len vďaka pamiatkam bez presných nálezových situácií.

LITERATÚRA

- BĚREŠ J.–ŠTUKOVSKÁ, D. 1980: Výskum slovanského hradiska v Spišských Tomášovciach. AVANS v roku 1978, 42–46.
- BIALEKOVÁ, D. 1972: Výskum slovanského hradiska v Pobedime. AR 24, 121–129.
- BIALEKOVÁ, D. 1977: Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim (Typologie und Datierung). SIA 25, 1977, 103–160.
- BLÁHA, J. 1988: Předběžná zpráva o objevu předvelkomoravského ústředí v Olomouci. Archacologia historica 13, 155–170.
- DOSTÁL, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- DUŠEK, S. 1979: Velkomoravské pohrebisko v Smoleniciach. SIA 27, 365–374.
- DUŠEK, S. 1984: Ostroha s háčikmi zo Smoleníc. In: Zborník prác Ludmily Kraskovskej (k životnému jubileu). Bratislava, 159–162.
- EISNER, J. 1952: Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště. Bratislava.
- KAVÁNOVÁ, B. 1976: Slovanské ostruhy na území Československa. St. AÚ Brno 4, č. 3.
- KAVÁNOVÁ, B. 1982: Slovanské pohřebiště v Mutěnicích, okr. Hodonín. AR 34, 504–520.
- KLANICA, Z. 1968: Vorgroßmährische Siedlung in Mikulčice und ihre Beziehungen zum Karpatenbecken. ŠZ 16, 121–134.
- KLANICA, Z. 1986: Počátky slovanského osídlení našich zemí, Praha.
- MMFH 1971: Magnae Moraviae Fontes Historici IV. Brno.
- POULÍK, J. 1957: Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic I. Zpráva za r. 1954–1956. PA 48, 1957, 241–388.
- POULÍK, J. 1975: Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských. Praha.
- PROFANTOVÁ, N. 1994: K nálezům ostroh z konce 7.–9. stol. v Čechách. PA supplementum 2, 60–85.
- RUTTKAY, A. 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). SIA 24, 245–395.
- ŘÍHA, M. – HANULIAK, M. 1989: Podbranč, část Podzámok. In: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až 13. storočia 1/2, Nitra, 307.
- STAŇA, Č. 1972: Velkomoravské hradiště Staré Zámky u Lišně. Monumentorum tutela–Ochrana pamiatok 8, 109–171.
- TOČÍK, A. – BUDINSKÝ–KRIČKA, V. 1987: Z archeologických zbierok na Slovensku. Zborník SNM História 27, 63–93.
- TURČAN, V. 1994: Další slovanské nálezy ze Smolenice – Molpír. Zborník SNM Archeológia 4, 75–84.
- VENDTOVÁ, V. 1965: Slovanské sídlisko v Pobedime „Na laze“. AR 17, 538–544.
- VENDTOVÁ, V. 1969: Slovanské osídlenie Pobedima a okolia. SIA 17, 119–232.
- VIZDAL, J. 1978: Brekov. In: Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava, 40.
- ŽAK, J. 1959: Najstarsze ostrogi zachodnioslowianskie. Warszawa – Wrocław.
- ŽAK, J. – MAČKOWIAK–KOTKOWSKA, L. 1988: Studia nad uzbrojeniem srodkowoeuropejskim VI–X wieku. Poznan.

NEUFUNDE VON SPOREN AUS SMOLENICE – MOLPÍR

Vladimír Turčan

Zu mehreren frühmittelalterlichen Artefakten aus Smolenice – Molpír (Bialeková 1977, 123–124, Dušek 1984, 151–162, Turčan 1994, 75–84) kamen als Zufallsfunde drei Eisensporen hinzu: ein einteiliger, abgeschlossen mit kurzem Stachel und nach innen gebogenen Hákchen (Abb. 1:1), ein zweiteiliger mit eingesetztem Stachel, nach innen gebogenem Hákchen (Abb. 1:2), und ein einteiliger mit profiliertem Stachel und mit Ösen abgeschlossen (Abb. 1:3).

Außer den angeführten drei Sporen ist aus Smolenice – Molpír schon ein Hakensporn und ein Ösensporn bekannt. Alle sind Zufallsfunde. Die nahestehendsten Analogien zum einteiligen Hakensporn findet man in Pobedim (Vendtová 1969, 204) und Mikulčice (Poulík 1957, 268–269, Abb. 50:1), wo sie in das ausgehende 8., bzw. an die Wende des 8.–9. Jh. datiert sind. Der zweiteilige Hakensporn ist aus dem vorgroßmährischen Horizont in Mikulčice vertreten (Poulík 1957, 269, Abb. 50:3) und datierbar ist er in den gleichen Zeitabschnitt. Obwohl Hakensporen im Gebiet des späteren Großmähren ungefähr um ein Jahrhundert später als im deutsch–polnischen Raum aufzukommen begannen (Žak – Mačkoviak–Kotkowska 1988, 119), übertrifft in der zweiten Hälfte des 8. Jh. die Zahl der Funde aus Mähren und der Slowakei alle übrigen Gebiete ihres Vorkommens.

Der Ösensporn ist in demselben Horizont wie die vorangehenden Typen gängig, zusammen mit den spätawarenzeitlichen gegossenen Bronzen (Klanica 1968, 128). In dieser Tatsache kann der Kristallisationsprozeß der frühmittelalterlichen slawischen Gemeinschaft an der nördlichen Verbreitungsgrenze der Kultur des awarischen Kaganats unter dem Beitrag westlicher und nördlicher Einflüsse erblickt werden. Ein wichtiger Platz gebührt hier auch dem Burgwall Smolenice – Molpir, obzwar seine materielle Kultur nur dank von Denkmälern ohne genaue Fundumstände bekannt ist.